



# תקופת הגאונים

היסטוריה, חברה וספרות

ד"ר רוני שויקה

## שיעור 3 : פירקוי בן באבוי



.1

פירקוי בן באבוי תלמידיה דראבא וראבא תלמיד מרב יהודאי גאון זכ' לב'.

כתבתי מזכיר כבודכם בזכרון טוב ובעיון תפלות ומודיע לכבודכם שמאהבת המק' את ישראל בחר בהם משבעים אומות ונתן להם תורה בכתב ותורה בפה. ותורה שבכתב רמז ותורה שבעלפה מפורש. ותורה בכתב כלל ותורה עלפה פרט. ותורה בכתב מעט ותורה עלפה רחבה עד אין קץ. שכך כתוב "ארכה מארץ מדה ורחבה מני ים".

...ובשביל ברית זה קבע הקב'ה לישראל שתי ישיבות שהוגים בתורה שבעל פה כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה והם מתקבצים שני חדשים בשנה באלול בחום ובאדר בקור מכל מקומות מושבותם למקום אחד חכ' ותלמידיהם ונושאיין ונותניין... במלחמתה שלתורה ביום ובלילה ומביאיין ראייה מן המקרא ומן המשנה ומן התלמוד ... למעשה עד שמעמידין דבר על בריו.

.2

ושמענו שזיכה הקב'ה אתכם וקבע בתי מדרשות בכל מדינות אפריקיא ובכל מקומות שבספרד וזיבה הקב'ה אתכם להגות ולעסוק בתורה ביום ובלילה. שמחנו שמחה גדולה ונתננו שבח והודאה לפני הקב'ה וזיכה אתכם. יהי רצון מלפני המקום שיזכה אתכם ללמוד וללמד לשמר ולעשות כל תלמוד תורה לשמה אתם וזרעכם וזרע זרעכם עד עולם. שמענו שבאו אצלכם תלמידים מישיבה ומהן שהן שכני בארץ ישראל ולמדו מנהג ארץ ישראל. ובעונותינו גזר שמד ונסתלקה ישיבה מארץ ישראל (ועכשו) חמש מאות שנה חזר שמד עליהם שלא יתעסקו בתורה ונהגו מנהג השמד ולא הניחו מנהג השמד עד היום. ומקצתן מצאו ספרים שלמשנה ושלמקצת תלמוד גנוזים. וכל אחד ואחד עוסקין בספרים ופירש לדעתו מה שעלה על לבו. מפני שלא השיגו ... הראשנים שילמדו אותם הלכה למעשה ואינן מתאמצים ... שישאו ויתנו במלחמתה שלתורה כדי שיעמידו דבר על בוריו. והן אומרין מנהג שמד מבטל תורה ועיקר הלכה.

תפילת שבע

בשבת תשובה מוסיפים "זכרנו" (ואם שכח אינו חוזר):

**זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים, למענה אלהים חיים.**  
מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה יהוה, מגן אברהם.

ב. גבורות

אתה גבור לעולם, אדני, מחיה מתים אתה, רב להושיע,

מתחילים להזכיר "מוריד הטל" בתפילת מוסף של יום א' של פסח, ו"משיב הרוח" מתפילת מוסף של שמיני עצרת. טעה ואמר בקיץ "מוריד הגשם" חזר לראש הברכה, ואם סיים הברכה - חזר לראש התפילה. אבל בחורף אם טעה ואמר "מוריד הטל" וכבר אמר "ברוך אתה ה'" של החתימה - אינו חוזר. נזכר לפני שסיים את הברכה, יאמר שם "משיב הרוח ומוריד הגשם" ומשיך.

בחורף:

**מוריד הטל, משיב הרוח ומוריד הגשם, מכלכל חיים בחסד, מחיה מתים ברחמים רבים, סומך נופלים, ורופא חולים, ומתיר אסורים, ומקים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך, מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה.**

בשבת תשובה מוסיפים "מי כמוך" (ואם שכח אינו חוזר):

**מי כמוך אב הרחמן וזכר יצוריו לחיים ברחמים.**

ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה יהוה, מחיה המתים.

בחזרת הש"ץ אומרים כאן קדושת כתר (בסוף העמוד הבא)

עוזר - לאדם במאמציו. ומושיע - מחלצו מצרה. ומגן - מפני פגע שלא יבוא. רב להושיע - רב יכולת להושיע. משיב הרוח - עושה שהאוויר נושבת. אמונתו - לישני עפר - לשוכני עפר. בעל גבורות - (הגבורות שנאמרו לעיל: מחיה מתים, משיב הרוח, מכלכל חיים וכו').

תפילת שבע

ג. קדושת השם

אתה קדוש ושמך קדוש, וקדושים בכל יום והללוך סלה, כי אל מלך גדול וקדוש אתה. ברוך אתה יהוה, האל הקדוש.

בשבת תשובה:  
ברוך אתה יהוה, המלך הקדוש.  
ואם טעה וסיים 'האל הקדוש' חזר לראש התפילה.

קדושת כתר

כתר יתנו לך, יהוה אלהינו, מלאכים המוני מעלה, עם עמך ישראל קבוצי מטה, יחד בלם קדשה לך ישלשו, כדבר האמור על יד נביאך: וקרא זה אל זה ואמר:

קדוש, קדוש, קדוש יהוה זבואות, מלא כל הארץ כבודו: ישעיהו  
כבודו מלא עולם, משךתי שואלים זה לזה איה מקום כבודו להעריצו, לעמתי משבחים, ואומרים:

ברוך קבוד יהוה ממקומו:  
ממקומו הוא לפן ברחמי לעמו, ויחן עם המיחדים שמו ערב ובקר בכל יום תמיד, פעמים באהבה שמע אומרים:

שמע ישראל, יהוה אלהינו, יהוה אחד:

הוא אלהינו, הוא אבינו, הוא מלכנו, הוא מושיענו, והוא יושיענו ויגאלנו שנית, וישמיענו ברחמי לעיני כל חי לאמר: הן גאלתי אתכם אחרית קראשית להיות לכם לאלהים, אני יהוה אלהיכם: ובדברי קדשך כתוב לאמר:

ימלך יהוה לעולם, אלהיך ציון לדר ודר, הללויה:

ש"ץ: לדור ודור נגיד גדלך, ולנצח נצחים קדשך נקדיש, ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד, כי אל מלך גדול וקדוש אתה.

בשבת תשובה:  
ברוך אתה יהוה, האל הקדוש. | ברוך אתה יהוה, המלך הקדוש.

הש"ץ ממשיך "תכנת שבת", ובראש חודש "אתה יצרת" (בעמוד הבא)

מוסף לשבת

.3

וכן אמר מר יהודאי ז'ל שגזרו שמד על בני ארץ-ישראל שלא יקראו קריית שמע ולא יתפללו והיו מניחין אותן ליכנס שחרית בשבת לומר מעמדות והיו אומרים בשחרית בשבת מעמד ו"קדוש" ושמע בגנבה והיו עושים דברים הללו באונס. ועכשיו שכילה הקב"ה מלכות אדום וביטל גזירותיה ובאו ישמעלים והניחום לעסוק בתורה ולקרוא קרית שמע ולהתפלל, אסור לומר אלא דבר דבור במקומו כתיקון חכז'ל. תורה במקומה, ואסור והתר במק', ותפילה וקריית שמע במקו', וכל ברכה וברכה וכל דבר ודבר כתיקון חכ' ז'ל במק' ובזמנו. מפני שאסור לומר קרית ש' בתפלה או תפילה בקרית שמע או שבת כשלש ראשונות, אלא ברכת שבת כתיקונה, וברכת יום טוב כתיקונו. ואם אתה מזכיר שבת במגן או יום טוב במגן כדרך שאומרים "רצה והנחיל לבניהם שבתות למנוחה", כבר היזכיר שבת בשלש ראשונות. כיצד חוזר ומברך ברכת שבת כתיקונה? ולא תיקנו חכז'ל להזכיר שבת או דבר אחר שני פעמים. שכך שנו חכז'ל. כל הקורא קרית שמע וכופלה הרי זה מגונה.

.4

וכל שכן לומר "זוכרנו לחיים" במגן שהיא בקשה ולא מעין ברכה היא. דאפילו באמצעיות. שאמרו חכ' ז'ל: אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומ'. במה דברים אמורים. רפואה בברכת רופא ופרנסה בברכת שנים. אבל רפואה בברכת השנים ופרנסה בברכת רפואה דלאו מעין ברכה היא הרי זה מגונה.

ותדע לך שכך היא ותקנת שמד היא שאין אומרים "שמע" בן "קדוש" ל"ימלוך" אלא בתפילת שחרית שלשבת בלבד. אבל במוספין ובמנחה וכל ימות השבת אין אומרים. עד עכשיו אין אומרים בארץ ישראל "קדוש" ו"שמע" אלא בשבת או בימים טובים בלבד בשחרית בלבד. חוץ מירושלים ובכל מדינה שיש בה בבלאיין שעשו מריבה ומחלוקת עד שקיבלו עליהם לומר קדושה בכל יום. אבל בשאר מדינות ועירות שבארץ-ישראל שאין בהם בבלאין אין אומרים "קדוש" אלא בשבת ובימים טובים בלבד.

**5.**

ודברים הללו אין מעיין אותן ומדקדק בהם אלא הוטיקין כגון מר רב יהודאי שלא היה כמותו מן כמה שנים עד עכשיו שהיה גדול במקרא ובמשנה ובתלמוד ובמדרש ובתוספות ובהגדות ובהלכה למעשה ולא היה אומר דבר שלא שמע מפי רבו. והיה גדול בקדושה ובטהרה ובחסידות ובענוה והיה מדקדק בכל המצות כולן. והיה מאסיר את עצמו לשמים. והיה מקרב את הבריות לתורה ולמצוות. ולא היניח כמותו. ואף אתם התבוננו לדבריו והבינו שבזכות שמים וחכמים אתם והבינו דבר מתוך דבר שכל הדברים הללו הן כולן בתלמוד. ולא ניתן תלמוד אלא להגות בו ביום ובלילה ולהבין דבר מתוך דבר ולקיים דיקדוקי תורה ודיקדוקי מצות. ובזמן שאסר להן מר רב יהודאי ז"ל כל סורכה אפילו כחוט הסערה אין לו בדיקה... נתקבצו עליו תלמי' חכמ' ובקשו ממנו לומר להן מהיכן הוא אוסר להן אותו. אמר להן. מן התלמוד גופיה...

**6.**

ועוד אמ' מר יהודאי ז"ל. שמעולם לא שאלתם אותי דבר ואמרת לי לכם אלא דבר שיש לו ראייה מן התלמוד ולמדתי הלכה למעשה מרבי ור' מרבו. אבל דבר שיש לו ראייה מן התלמוד ולא היה בידי הלכה למעשה מרבי או שהיה בידי הלכה למעשה מרבו אין לי ראייה מן התלמוד לא אמרתי לכם אלא דבר שיש לו הלכה מן התלמוד והיה בידי הלכה למ' מרבי. וקבלו עליהם כולם. וכן כל דבר ודבר שהיה אומר להם. ואף הוא כתב לארץ-ישר' בשביל סירכא ובשביל כל המצות שנוהגין בהן שלא כהלכה אלא כמנהג שמד ולא קבלו ממנו. ושלחו לו. מנהג מבטל להלכה. וביקש להתחזק עליהם והתחזק שלא יהיו אפיקרסין. והניח אותן. תדע לך מפני מה אוכלין סירכא בארץ-יש'. מפני שאין בידם הלכה אחת מתלמוד הילכת שחיטה ולא מסדר קדשים כולו. נשתכח מהם סדר קדשים כולו ותלמוד סדר טהרות כולו.